

Вълкът

– съвършеният хищник

Атигже Ахмед, Петър Генов

От древни времена вълкът съпътства развитието на човека. В началото като негов другар в търсенето на храна и подслон, а след това с появата на скотовъдството – като негов конкурент и враг.

Тази промяна в отношението на хората към него довежда до изстреблението му на много места в Западна Европа. Впоследствие след оценяване на важната му роля в екосистемите през последните години се наблюдава възвръщането му в много райони, където е бил изчезнал.

Според много вярвания вълкът е олицетворение на жестокост, хитрост и нена-

ситност. Тази субективна характеристика е резултат от конкуренцията му с човека за храна. Ако обаче разгледаме живота на вълка по-обективно, ще видим, че той действа според условията. Когато преследва диви животни, този хищник се задоволява с първото, което хване. Опасността идва, ако глутницата е голяма и не може да утоли глада си с една жертва. При този начин на

лов обикновено се хващат слабите и стари животни. Понеже в нашата страна през последните 20 години няма райони, в които да не се среща този хищник, то антагонизмът между човека и вълка постоянно расте.

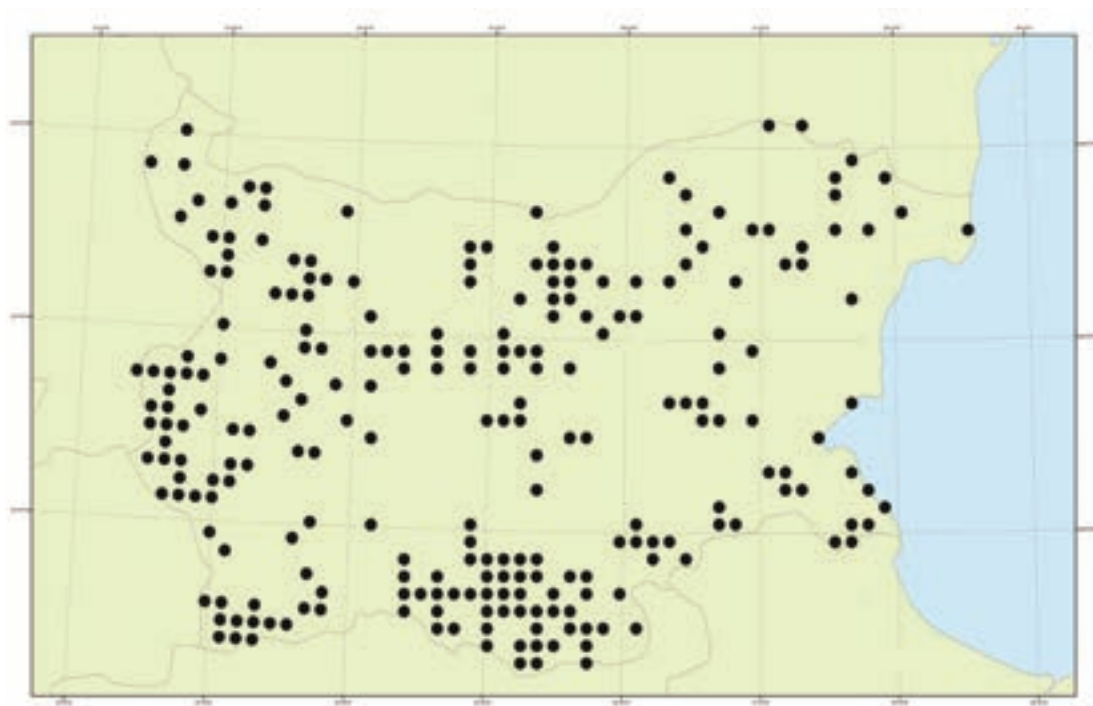
Името на вълка датира от праславянско и индоевропейско време, преди повече от 15 000 години, когато езици като славянските, германски, индийски, фарси са били близки и затова тази дума е близка в редица днешни езици: литовски – вискас; латвийски – вилкс, вулфс; староиндийски – въркас; албански – улк; староперсийски – върка. В България акад. Владимир Георгиев установява, че първичното значение на вълк е „животно, което влачи, граби, грабливо животно, сродно с думите vleka, vlača, otvlíčam, vlak – от индоевропейската обща дума vĺkwos“. Николай Боев прибавя още подробности по отношение етимологията на думата „вълк“. Днес я намираме в разни диалекти от различни краища на страната, видоизменена като „вѣк“ (в Югозападна България) или като „вук“ (в Северозападна България). „Вук“ е името на вълка и на сърбохърватски. Понякога вълк се изменя във „вльк“. Интересно е, че етимологията на думата е свързана с корена на глагола „влека“, т.е. „отвлечам, отмъквам, задигам“. Виждаме, че самото име на вълка отразява главното в неговото хранително поведение.

Вълкът се завръща на много места, от които е бил изчезнал. Последните публикации по въпроса показват, че пълна защита на вълка има в 14 страни, като голяма част от тях са в Северозападна и Централна Европа. Там вълкът има численост от 20 (Норвегия) до 600 индивида (Полша). В четири страни е частично защитен – отнася се за територии, на които са разположени национални паркове и резервати. В десет страни вълкът е ловен обект, но тук трябва да се включат и тези с частична защита. Сред тях само Молдова дава численост 20 индивида, които вероятно са мигранти от

Румъния и нямат голямо значение. Докато в някои страни числеността на вълка е от 250 екземпляра (Албания) и се среща на 50 % от площта на страната, то има и страни с 20 000 екземпляра (Русия – европейска част), където се среща върху 60 % от площта. От тези страни само пет са в ЕС и се намират в Източна Европа. Те имат планове да защитят напълно или частично вълка. В момента у нас има изготвен „План за управление на популацията на вълка в България“, чието публично обсъждане мина и предстои приемането му от МОСВ. Според този план съвременното разпространение на вълка в нашата страна е повсеместно. Това показват и данните за отстреляни вълци в различни райони на страната. Няма вече област, в която те да не се срещат. Вълците са се появили дори в райони, където не са се срещали от 60 години.

Фактът, че вълкът вече обитава малките равнинни гори на Плевенска и Варненска област показва, че и там намира достатъчно храна, за да съществува. Затова и щетите от него постоянно се увеличават. Това обаче не означава, че контролът върху числеността му е невъзможен. Според нас след този подем на числеността от началото на 90-те години на миналия век трябва да настъпи период на спад, защото се очаква

Разпространение на вълка в нашата страна за периода 2000 – 2010 г.

заемането на неподходящи местообитания, в които се увеличава смъртността на малките, а възрастните са подложени на постоянно преследване от човека. Независимо от предвижданията числеността на вълка според официалните данни на Националното управление на горите по това време нараства от 590 през 1990 г. на 997 през 1999 г. Тази тенденция се запазва и през 2000 г. са преброени 2083 вълка, които достигат до 2282 през 2009 г. (по данни на Държавната агенция по горите). Колебанията в числеността за периода 2010 – 2016 г. са

доста субективни, но тенденцията за поддържане на числеността над 2000 вълка се запазва.

Будят недоумение и методите, които са използвани за определяне на числеността. За верни могат да се приемат данните за отстрела, защото се изплаща възнаграждение, а данните от таксацията са приблизителни и поради това неприемливи. Не може при постоянното увеличаване на числеността броят на отстреляните индивиди да е почти еднакъв – от 12,6 % за 2000 г. до 14,2 % за 2009 г. от определената численост.

Динамика на числеността на вълка за периода 2010 – 2016 г. в България

Година	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.	2016 г.
Брой	2026	2073	2240	2296	2486	2575	2452
Отстрел	256	288	302	312	307	373	372
%	12,6	13,3	14,6	15,6	13,8	16,2	16,1

ност по данни на Държавната агенция по горите. През 2010 г. заплащането за отстреляни вълци от държавата беше отменено, с което напълно се загуби представа за реалното състояние на популацията на вида в страната. Според последвалите таксаци на ИАГ от 2010 г. до 2016 г. числеността на вълка продължава да нараства.

Интересна е точността в броя на вълците, която поражда много въпроси, но основният е: колко са в действителност вълците в страната? Може ли да се определи приблизителната им численост? Може, но не разполагаме с необходимата съвременна техника.

За първи път задълбочени изследвания за положителната роля на вида в екосистемите прави Моуът (Mowat) през 1981 г., който установява селективната му дейност по отношение на северния елен, наричан още карибу, в тайгата на Канада. Този автор през 50-те години на миналия век прекарал една година там и с учудване установил, че местното население се отнася към хищника с уважение и казва, че „карибуто храни вълците, а те правят карибуто силно“, т.е. видът играе ролята на селекционер. Този и други автори са изучили начините на нападения на вълците и са ги описали подробно.

Вълците започват лова, следвайки една и съща схема. Състои се от четири фази: търсене на жертвата, атака, убиване и изяждане. В началото вълците обикалят своите ловни полета, търсят следи, оглеждат храстите, вдигат някой заек или елен, изпробват неговата бързина на късо разстояние и ако се окаже по-бърз, го оставят и продължават отново, докато открият нова жертва.

Ето че вълците откриват лос. Започва атака и глутницата се стреми да обкръжи животното. Започва гонката, два от тях преследват жертвата, а останалите тичат напред, за да я пресрещнат. Един от хищниците успява да захване жертвата за

корема и с рязко движение го разкъсва. Така ранено, животното отслабва. Втори вълк се опитва да го хване за гърлото, но бива ударен с предното копито и повече не става. В това време другите от глутницата се нахвърлят върху лоса и участието му е решено. Не след дълго той бива убит от хищниците. Следва угощението.

Друг начин на ловуване, който използват вълците, е да преследват жертвата, докато се измори и тогава я хващат. Те прилагат метода на щафетата, като предварително се разполагат на определени места по пътя, по който ще мине жертвата, и я предават един на друг. Накрая я насочват в избрано и удобно за тях място, където я убиват. Когато има сняг, подгонват животното към места, където той е дълбок. Избраната жертва затъва в него, което намалява нейната подвижност или я насочват върху леда, където копитата се хлъзгат и животното става безпомощно.

През седемдесетте години на XX в. американският изследовател Меч (Mech) е изследвал вълка на остров Роял с дължина 60 км, в Горното езеро в САЩ. На този остров единствената жертва на вълка бил лосът, който обаче не е бил лесна плячка за глутница от 16 вълка. За да се нахранят, е било необходимо всяка седмица да убиват най-малко по един лос. Авторът анализирал по следи на снега 69 нападения на вълците. Десет от тях проследил, кръжейки над мястото с хеликоптер, когато хищниците убивали жертвата. Два пъти кацал край току-що убита жертва, прогонвайки хищниците, за да може да изследва трупа. Но обикновено е изследвал остатъци от жертви и е установил, че са или млади, или много стари индивиди. Авторът отбелязва, че когато вълците преследват някой лос, те бързо преценяват дали си струва да продължат, защото ако животното е здраво и силно, възможността да го убият е минимална.

През зимата в Родопите вълците нападат благородни елени, сърни и диви свине. Голяма част от остатъците на тези животни са намерени по долините на реките, където снегът е по-дълбок и жертвата затъва в него, ставайки по този начин лесна плячка. При настигане на жертвата вълкът я хваща за шията, гърдите или корема. Първите два начина хищниците са възприели в детска възраст с игрите, но да разкъса корема или да захване задните крака се придобива с опит.

Тези начини на лов позволяват на вълците да убиват и по-бавно бязачи едри животни. При лов на възрастни коне те се стремят да отделят някой от табуна и да го вкарат в гъсталаците, върху скалите или в дълбокия сняг. Така вълците са убили три коня, като следи от зъби по шията не е имало. По същия начин ловуват и на диви свине, тъй като е много опасно да се опитват да захванат жертвата за шията или гърдите. От 25 случая на убити диви свине само при 6 от тях беше възможно да се установи, че на 5 са разкъсали корема, а на едно младо прасе са разкъсали гърдите.

Кучето е сериозен неприятел на вълка. Може би затова то често е подложено на нападение. Описани са случаи, когато при сурова зима и голям глад вълците се събират край селата и като не могат да нападнат домашни животни, един от тях пресича селото. По този начин той увлича подире си кучетата и ги довежда при чакащите в другия край на селото вълци.

Глутницата вълци се състои максимум от 8 – 10 индивиди, които са кръвно свързани. Размножаващата се двойка е центърът на глутницата. Връзката между мъжкия и женската продължава дълги години, а понякога цял живот. Тази връзка се усилва с раждането на малките, които отглеждат заедно.

Полова зрелост вълкът достига на втората година. След 5 – 7 дни на разгонване веднъж годишно от януари до март и бременност 63 дни, женската ражда от 1 до 11 малки, средно 6,2 малки. Размерът на кучилото и оцеляването на малките до една година са пропорционални на храната и ловния натиск. В размножаването участват само водачите на глутницата. Съешаването става само между тях. Понякога женската копулира и с втория по ранг мъжки от глутницата. В резултат на жестоката йерархия нито една от подчинените женски не се разгонва. Така се ограничава прекомерното увеличаване на броя на индивидите в глутницата.

Местата на раждане и отглеждане на малките се избират от женската предварително. Те трябва да отговарят на определени условия: да са недостъпни за човека, затова са отдалечени от селищата; в гъста гора на южно или югоизточно изложение с полянки наоколо; да е близко до вода и съобразено с въздушните течения, които носят информация за присъствието на неприятел отдалече. Такива места вълчицата избира няколко, ако е възможно на близки разстояния едно от друго. При опасност тя незабавно премества малките. За

леговища бъдещата майка избира гупки на лисици, язовци, скални образувания или ги изравя сама под скали и коренища на дърветата и храсти. Самата гупка не е сложна – с един изход на дълбочина до 1,5 – 2 метра, разширена в дъното. Там майката ражда своите слепи малки и не допуска влизането на други индивиди. Малките проглеждат на дванадесетия ден и започват да пълзят из гупката. На третата седмица вече имат всички млечни зъби, а от 16 до 26 седмица ги сменят с постоянни. На четири седмици след раждането започват да излизат и обикалят около гупката. Майката ги кърми осем седмици. През това време, ако са двойка, мъжкият се грижи за женската, като ѝ донеся храна и я пази. Понякога в глутницата остават миналогодишните и други възрастни индивиди, които се придържат около гупката и също донесят храна, която е полусмляна, тъй като я повръщат.

Малките вълчета са много изриви, постоянно гразнят родителите си, но те търпеливо понасят техните атаки. От друга страна, в процеса на играта се изгражда йерархия между тях и се развива инстинкт за атака и отбрана.

Възрастните вълци не нападат в близост до бърлогата дивите и домашните животни по две причини: да не привличат вниманието на човека и когато малките пораснат, да могат да следват възрастните, за да се обучават на ловуване под техен надзор. Понякога донесят ранени животни, на които малките се учат да убиват. Без това обучение оцеляването е невъзможно.

В периода на обучение известна част от младите загиват, а и не само те. В процеса на придобиване на опит и борбата за оцеляване загиват и възрастни. А младите вълци на шестия месец започват да следват глутницата и да ловуват. Те остават в глутницата до втората година от живота си. Период, в който заедно с възрастните се

обучават да познават терена, начините на лов и живота в глутницата.

За да достигнат като възрастни доминантна позиция, която им осигурява възможност за размножаване, вълците се срещат с две алтернативи: да се отдалечат от родната глутница и да образуват своя или да останат в родната, като се стремят да заемат доминантна позиция. Екологичните фактори като: обилие на жертви; гъстота на хищниците, свободни територии влияят върху избора на размножителна стратегия на мъжките индивиди. Когато навършат пет години, те се отделят, за да създадат собствена глутница. Причината да не остават заедно в глутницата е избягване на кръвосмешение.

След периода на търсене на партньор, ако не намерят такъв, те до края на живота си остават верни на семейството.

Възрастните вълци рядко използват гупката през деня. Те намират някое по-високо място и лежат там, наблюдавайки околността. Ако има опасност (човек), водачът вие и се отдалечава, с което рискува живота си, но се стреми да отклони преследвача от гупката. Цялата активност на вълците, освен когато търсят храна далече от бърлогата, е като се върнат да генуват около нея в диаметър до 200 метра. През деня вълците се връщат на местата, в които почиват. Това са зони, използвани само от глутницата или членове от нея. В тях не се допуска чужд индивид. Тези места се наричат rendez-vous places – място за срещи и дневна почивка. Тук глутницата се събира след лов. Тук вълците играят, спят, поддържат контакти един с друг и вият – те се чувстват сигурни. Независимо от човешката активност те запазват спокойствие и не променят навиците си (денят е за почивка). Ако не бъдат безпокоени, хищниците могат да използват тези места в продължение на години.

Дали след години раздяла като се срещнат вълците се разпознават? Може би, но досега не е доказано. За един феномен, установен при гризачи през последните години, наречен „комплекс на клетъчна близост“, Манинг и Доукинс (Manning, Dawkins) твърдят, че благодарение на обонянието, те разпознават своите близкородствени индивиди и избягват да имат полови контакти с тях. В книгата си „Вълците на остров Денали“ Меч и др. (Mech *et al.*) разказват за един забележителен феномен. Наблюдавали са седем пъти мъжки вълци на възраст от 1 до 4 години, които са се връщали и установявали в глутници. В три от случаите мъжкарите са се върнали в родната глутница след опит да си намерят партньорка. Авторите са много учудени от толерантността вътре в глутниците, независимо, че в тази популация над 50 % от смъртността се дължи на други вълци. По време на своите изследвания авторите са установили смъртта на 57 вълка на възраст от 9 месеца нагоре: 29 екземпляра са били убити от вълци, при-

надлежащи на други глутници, 26 – от естествена смърт, а останалите – от рани, причинени от атаки на други вълци. Така че толерантността между глутниците е много ниска и причината за смъртта на 65 % от индивидите се дължи на племенни междусобици.

И накрая – нека завършим нашия разказ за вълка с думите на известния български зоолог и природозащитник Николай Боев: „Вълкът трябва да не бъде забравен от природата. Той е не само красота, но и еволюционно творчество на природата, каквото сме и ние и затова трябва да го запазим и за утрешните дни, а не да го оставим да агонизира като залязваща неспасяема скелетна популация. Вълкът трябва да живее от рентата на онова, което ни е оставил през своето съществуване като вид – усъвършенствания от него дивеч, който ползваме ежегодно и кучето, което е пратил при нас. Това е достатъчно за нашата признателност към него“ (Н. Боев, 1997 г.). ■

Електрическите змиорки нанасят и въздушни удари

Между най-популярните представители на животинското царство, които имат способност да произвеждат електрическа енергия и да я използват за защита и нападение на жертвите си, безспорно е електрическата змиорка (*Electrophorus electricus*). Обитава главно притоците на Амазонка, но се среща и в много заблатени водоеми, реки и блатата на Североизточна Америка. Въпреки външната ѝ прилика с европейската змиорка (*Anguilla anguilla*) двата вида нямат родствени отношения и принадлежат към различни зоологически семейства. Електрогенериращите органи на животните са разположени странично по дължината почти на цялото тяло и заемат до 3/4 от нея. Те са разположени в 7 надлъжни колонки, изградени от 6000 до 10 000 електропластинки, всяка от които е образувана от специализирани мускулни клетки – електроцити. Електрическите змиорки могат да генерират електрически ток с напрежение до 1300 волта и сила до 1 ампер, с който могат да убият по-едри риби, едри земноводни и влечуги и даже човек. Знае се още, че предният край на тялото на змиорките е зареден положително, а задният край – отрицателно. Известният пътешественик и учен Александър фон Хумболт, посетил и изследвал Латинска Америка през периода 1799 – 1804 г., съобщава в знаменитата си 30-томна книга (1807 – 1854 г.), че е наблюдавал даже случаи на нападения на коне от електрически змиорки. Тъй като подобни случаи не са наблюдавани по-късно от групи изследователи, тези съобщения на Александър фон Хумболт са поставени вече почти 200 години под съмнение.

Д-р Кенет Катания (Kenneth Catania) от университета Вандербилт (САЩ) направил интересни експерименти с електрически змиорки в аквариумни условия и установил, че в зависимост от жертвата те могат да регулират броя и силата на електрическите си импулси, като най-слаби са те при движението и ориентацията на змиорките във водоема, а най-силни – при атакуването на жертвите. В случаите, когато жертвата е по-едра риба, атакуващата змиорка извива тялото си така, че опашката се оказва перпендикулярна на главата ѝ. При това приближаване на двата електрогенериращи полюса на тялото на змиорките

– положителния преден и отрицателния заден, силата на електрическия удар се усилвала почти 2 пъти в сравнение със случаите, когато тялото на змиорката е в нормално изправено състояние.

В резултат на експерименти г-р Кенет Катания установил също, че електрическите змиорки усещат и различават живите обекти – потенциални жертви, по тяхната електропроводимост. Понякога те атакували своите жертви и изскачайки от водата, т.е. във въздушна среда. Обяснението на г-р Катания в случая е, че силата и напрежението на генерирания от змиорките ток се усилва при подскока им над водата. Когато животното е изцяло потопено във водата, част от генерираната електроенергия се губи във водната среда. За доказателство на твърдението си г-р Катания направил експеримент с изкуствена глава на алигатор, на която монтирал сигнални лампички и електропроводници. Алигаторите са едни от активните неприятели на змиорките. Когато електрическата змиорка атакувала алигаторската глава във водата, сигналните лампички светвали, но със сравнително слаба светлина. Но когато змиорката атакувала изкуствения алигатор примамка над водата, сигналните лампи светвали с много по-интензивна светлина. Нещо повече – колкото по-високо подскочала змиорката над водата, толкова по-ярко светвали и лампичките, т. е. толкова по-силна била генерираната електроенергия. Опашната част на тялото обаче винаги оставала под водата и чрез нея се затваряла електрическата верига.

Посочените експерименти могат да се приемат и като косвено доказателство за твърдението на прочутия пътешественик и изследовател Александър фон Хумболт, че електрическите змиорки понякога нападат и такива едри животни като коне, които навлизат във водоемите при водопой.

По Current Biology и Nature Communication